Gra edukacyjna

GRUDZIĄDZKIE ŚCIEŻKI PAMIĘCI

Wiek XX

Historia wokół nas

Jak często idąc do szkoły, sklepu czy pracy, mijamy pomniki i tablice pamiątkowe? Czy zwracamy uwagę na miejsca pamięci narodowej? Jakie wydarzenia historyczne istotne dla naszego miasta i państwa są na nich upamiętnione? Czy dostrzegamy, że historia otacza nas z każdej strony? Czy nie warto się zatrzymać, podejść bliżej i przeczytać napis na tablicy pamiątkowej?

Pracownicy bydgoskiej delegatury Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku przy współpracy z Urzędem Marszałkowskim Województwa Kujawsko-Pomorskiego opracowali planszową grę edukacyjną *Grudziądzkie ścieżki pamięci. Wiek XX*. Grę przygotowano głównie z myślą o uczniach szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Trzy warianty przeprowadzenia rozgrywek sprawiają, że może być ona także świetną rozrywką dla osób dorosłych. Rozgrywka nie tylko dostarcza wiele radości i emocji, ale także przekazuje konkretną wiedzę historyczną o dziejach Grudziądza i Polski w minionym stuleciu. Pokazuje, jak przeszłość styka się z teraźniejszością i jak bardzo historia regionalna związana jest z tą ogólnopolską. Uczy patriotyzmu i szacunku dla „małej" i „dużej" Ojczyzny. Wreszcie, *Grudziądzkie ścieżki pamięci* to gra edukacyjna nie tylko o przeszłości, ale także o współczesnym Grudziądzu.

Jak Bolesław Chrobry stawiał u nas, w pobliżu Grudziądza, słupy w Osie, by niemi znaczyć gra--nice potęgi Państwa Polskiego i dać oparcie ludności tych naszych kresów, tak ja chcę postawić w zniemczonym Grudziądzu, w siedzibie polakożerczego „Geselligera" – słup żelazny w postaci gazety polskiej, któryby dał oparcie ludowi polskiemu całego zaboru pruskiego.

Wiktor Kulerski, *Z moich wspomnień. Dlaczego założyłem „Gazetę Grudziądzką", jakie jej były cele?*, [w:] Księga Pamiątkowa Dziesięciolecia Pomorza. Komitet red. – przew. Kazimierz Esden-Tempski i in., Toruń 1930, s. 21.

SPIS TREŚCI

Instrukcja gry **6**

Karty

1. Patriota **9**
2. Noblista **10**
3. Germanizacja **11**
4. Żołnierz polski **12**
5. Odzyskanie niepodległości **13**
6. Naczelnik **14**
7. „Przedwojenna stolica” **15**
8. Terror niemiecki **16**
9. Zbrodnia pomorska 1939 **17**
10. Konspiracja na Pomorzu **18**
11. „Rota” **19**
12. Szare Szeregi **20**
13. Zbrodnia katyńska 1940 **21**
14. Zbrodnia wołyńska 1943 **22**
15. Armia Krajowa **23**
16. „Żegota” **24**
17. Rotmistrz **25**
18. Żołnierze Wyklęci **26**
19. Kapelan **27**
20. Honorowy obywatel **28**
21. Papież Polak **29**
22. Wydarzenia czerwcowe **30**
23. „Solidarność” **31**
24. Prezydent **32**

Instrukcja gry

Liczba graczy: 2–6
Wiek: od 8 lat

Czas gry: 20–40 minut

W zależności od wieku graczy proponujemy trzy warianty gry:

Wariant I: „memory klasyczne” (sugerowany wiek graczy 8+)

Na początku rozgrywki należy przetasować wszystkie karty do gry i położyć je na stole obrazkami do dołu. Z kart układamy prostokąt o bokach 6 x 8 (karty nie powinny się ze sobą stykać). Osoba najmłodsza rozpoczyna rozgrywkę, odkrywając dwie dowolne karty (uwaga: karty pozostają odkryte na stole przez ok. 5 sekund). Jeżeli są to różne obrazki, wszyscy gracze próbują zapamiętać ich położenie, po czym karty zostają ponownie zakryte. W sytuacji, gdy gracz odsłoni identyczne obrazki, zabiera karty. Kierunek gry jest zgodny z ruchem wskazówek zegara. Rozgrywka toczy się do momentu zabrania ostatnich kart ze stołu. Zwycięża gracz, któremu udało się zebrać największą liczbę par.

Wariant II: „memory historyczne” (sugerowany wiek graczy 10+)

Na stole obok kart do gry pojawiają się także ponumerowane karty odpowiedzi ułożone w stos, tak, aby nazwy kart były widoczne, a numery zakryte. Po odkryciu dwóch takich samych kart gracz uruchamia klepsydrę, która odmierza maksymalny czas przeznaczony na odszukanie właściwej karty odpowiedzi. Gracz wybiera ze stosu właściwą kartę odpowiedzi i kładzie na stole w taki sposób, aby numer był widoczny. W przypadku poprawnej odpowiedzi (numer karty jest identyczny z numerem kart do gry) zabiera odkryte obrazki i kartę odpowiedzi. W przypadku błędnej odpowiedzi (numer karty odpowiedzi jest inny niż odkrytej pary) karty zostają ponownie zakryte, a karta odpowiedzi wędruje na spód stosu. Pozostałe zasady i przebieg rozgrywki są takie same jak w wariancie I.

Uwaga: Przed rozpoczęciem rozgrywki osoba prowadząca grę (np. nauczyciel) może przedstawić uczniom w formie prezentacji multimedialnej wszystkie miejsca pamięci ukazane na kartach do gry. Na podstawie instrukcji nazywa każde z nich i krótko opisuje wydarzenie historyczne, którego ono dotyczy.

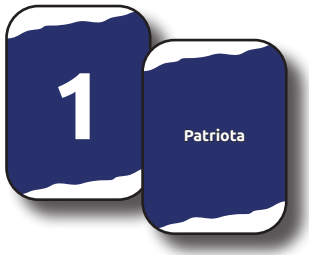

Wariant III: „memory historyczno-topograficzne” (sugerowany wiek graczy 12+)

Na stole obok kart do gry i kart odpowiedzi pojawia się plansza (plan Grudziądza). Ponumerowane miejsca pamięci przykryte są 24 żetonami premii. Po odkryciu dwóch takich samych kart i wybraniu właściwej karty odpowiedzi gracz ma szansę zdobyć żeton premii. Musi poprawnie wskazać na planie lokalizację miejsca pamięci. Odkrywa wybrany żeton i sprawdza, czy numer na planie jest identyczny z numerem na obrazkach i karcie odpowiedzi. Jeżeli mu się to uda, otrzymuje żeton premii. Na koniec gry żeton ma wartość jednej odkrytej pary. W przypadku błędnej odpowiedzi szansę na zdobycie żetonu premii ma następny gracz, przed swoim ruchem. Jeżeli nie uda mu się poprawnie wskazać miejsca na planie, szansa na zdobycie żetonu przepada.

Uwaga: Przed rozpoczęciem rozgrywki osoba prowadząca grę (np. nauczyciel) tak samo jak w wariancie II prezentuje uczniom karty do gry z miejscami pamięci, zwracając szczególną uwagę na ich lokalizację na planie Grudziądza.

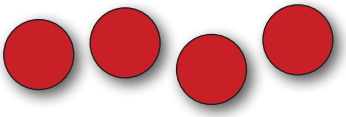

1 Patriota

Wiktor Kulerski (1865–1935) był nauczycielem, dziennikarzem, działaczem społecznym i politykiem. Pomimo że urodził się jako syn zgermanizowanego Polaka oraz Niemki i nie wychowywał się w tradycji patriotycznej, można nazwać go jednym z Ojców niepodległości Pomorza. Choć w dzieciństwie w jego domu używało się języka niemieckiego, doskonale posługiwał się językiem polskim. W wieku 18 lat został usunięty z Królewsko-Pruskiego Seminarium Nauczycielskiego za udział w obchodach 200. rocznicy zwycięstwa Polaków pod Wiedniem. Pomimo trudności, ukończył seminarium nauczycielskie w Tucholi i rozpoczął pracę w Sopocie, gdzie założył „Dom Polski". Dla historii Grudziądza ważną datą był rok 1894 – to wtedy w zniemczonym mieście Kulerski wydał w języku polskim „Gazetę Grudziądzką", która stała się głosem Polaków, walczących o własny język, kulturę i państwo. Jej założyciela nazywano „hetmanem ludu" i „niekoronowanym królem prasy polskiej". Kulerski rozpoczął również karierę polityczną – przez dwie kadencje zasiadał w parlamencie pruskim, gdzie sprzeciwiał się germanizacji. Podczas I wojny światowej zaangażował się w sprawę polską. Został przewodniczącym Polskiej Rady Ludowej na Miasto Grudziądz. W 1920 r. uczestniczył w uroczystościach powrotu Grudziądza do Polski. W okresie międzywojennym należał do PSL „Piast", zasiadał w parlamencie i działał w opozycji wobec rządów sanacji.

Obelisk upamiętniający Wiktora Kulerskiego (skwer Żołnierzy Wyklętych – Niezłomnych)

2 Noblista

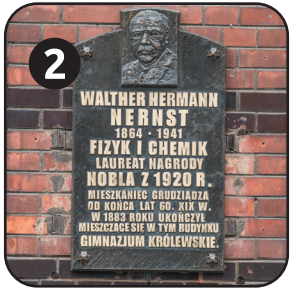

Walther Nerst (1864–1941), fizyk, chemik i noblista, urodził się w Wąbrzeźnie. Pochodził z rodziny niemieckiej. Pod koniec lat 60. XIX wieku wraz z rodzicami zamieszkał w Grudziądzu, gdzie od 1874 r. uczęszczał do pruskiego Gimnazjum Królewskiego (obecnie I Liceum Ogólnokształcące im. Bolesława Chrobrego). Zdał w nim maturę, a następnie studiował matematykę, fizykę i chemię na uniwersytetach w Zurychu, Berlinie i Grazu. W 1887 r. obronił doktorat, a w wieku 30 lat otrzymał tytuł profesora zwyczajnego. Przez piętnaście lat prowadził badania elektromechaniczne na uniwersytecie w Getyndze, następnie przeniósł się na Uniwersytet Berliński, gdzie sformułował trzecią zasadę termodynamiki. Podczas I wojny światowej zaangażował się w badania nad różnymi rodzajami broni. Największy sukces odniósł w 1920 r., gdy otrzymał Nagrodę Nobla. Jeden z jego wynalazków (tzw. lampa Nersta) i sprzedaż jego patentu pozwoliły naukowcowi na zasobne życie. Po dojściu Adolfa Hitlera do władzy wycofał się z życia publicznego. Albert Einstein, po jego śmierci w 1941 r., napisał o nim: „nie byłby zdolny do uprzedzenia wobec innych osób, co czyniło go wzorem bezstronnego naukowca nawet w trudnym czasie opresyjnej dyktatury". Tablica upamiętniająca postać związanego z Grudziądzem noblisty oraz czołowego fizyka przełomu XIX i XX wieku została odsłonięta w 2021 r. na ścianie szkoły, do której niegdyś uczęszczał.

Tablica Walthera Nersta (I LO im. Bolesława Chrobrego)

3 Germanizacja

Zniknięcie państwa polskiego z map świata nie satysfakcjonowało zaborców, gdyż mieszkańcy ziem rozbiorowych nadal czuli się Polakami. Cel nadrzędny dla Niemców w XIX i na początku XX wieku stanowiło wynarodowienie społeczeństwa polskiego, które zagrażało od wewnątrz konsolidacji II Rzeszy Niemieckiej. Zwalczano Kościół rzymskokatolicki i dążono do osłabienia polskości w Prusach. Usuwano język polski ze szkół, a Polaków z urzędów i samorządów. Próbowano dokonywać przywłaszczenia polskich gruntów przez Komisję Kolonizacyjną, powołano Związek Wszechniemiecki, czy też Związek Obrony Kresów Wschodnich (zwany Hakatą), które miały na celu umacnianie niemczyzny. W tych czasach, gdy „myśl polska nie mogła pozwolić sobie na najmniejszy odruch i wszelkie przejawy jej tępione były z całą bezwzględnością wszechpotężnych sił hakatystów", jak twierdził Władysław Grobelny, polska część mieszkańców Grudziądza podejmowała działania mające na celu przeciwdziałanie polityce gospodarczej i kulturalnej Niemiec. Podejmowano różne inicjatywy oświatowe, finansowe, handlowe i sportowe. Utworzono m.in. Towarzystwo Przemysłowców Polskich, Towarzystwo Ludowe, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół", czy Bank Ludowy, na którego czele stał Stefan Łaszewski – późniejszy wojewoda pomorski. Ta ostatnia instytucja miała ogromny wpływ na powstanie w 1911 r., po długim okresie starań, Domu Polskiego „Bazar", który stał się główną ostoją polskości w Grudziądzu. W 1985 r. została odsłonięta tablica upamiętniająca utworzenie tej instytucji.

Tablica upamiętniająca powstanie Domu Polskiego „Bazar" (ul. Stanisława Moniuszki 6)

4 Żołnierz polski

Po czterech latach światowego konfliktu (1914–1918), który zakończył się klęską zaborców, Polacy uzyskali możliwość ponownego utworzenia państwa i stworzenia niezależnej armii. Wojsko Polskie od początku istnienia musiało udowodnić swoją wartość w walce o wschodnie granice w wojnie polsko-bolszewickiej. Grudziądz w okresie międzywojennym był miastem garnizonowym, w którym stacjonowało wielu żołnierzy z różnych rodzajów sił zbrojnych. Pierwszeństwo na liście mieli ułani z Centrum Wyszkolenia Kawalerii, ale warto podkreślić, iż w mieście istniało też jedyne w Polsce przedwojennej Centrum Wyszkolenia Żandarmerii (1930–1939) oraz zaakcentować wielkie lotnicze tradycje związane z Wyższą Szkołą Lotniczą (przeniesioną w 1927 r. do Dęblina), w której miejsce w 1928 r. utworzono Lotniczą Szkołę Strzelania i Bombardowania. W Cytadeli stacjonował 18 Pułk Ułanów Pomorskich. W mieście obecne były także pułki piechoty (64 i 65) oraz 16 Pułk Artylerii Lekkiej. Dla uczczenia 10. rocznicy powrotu Pomorza do Polski i 100. rocznicy wybuchu powstania listopadowego, w 1930 r. odsłonięto „Pomnik Żołnierza Polskiego, uosabiającego Wolność i Niepodległość". Monument został zniszczony przez Niemców w 1939 r., odsłonięto go ponownie w 1986 r.

Pomnik Żołnierza Polskiego (Rynek)

5 Odzyskanie niepodległości

Po klęsce państw zaborczych w I wojnie światowej (1914–1918) Polacy zyskali możliwość stworzenia własnego państwa. Na urzeczywistnienie tego marzenia pozwoliło wieloletnie pielęgnowanie tożsamości narodowej i ogromne poświęcenia poparte walką zbrojną. 11 listopada 1918 r. to symboliczny początek procesu kształtowania się suwerennego państwa polskiego, który zakończył się w 1923 r. ostatecznym zatwierdzeniem przebiegu granic. Podczas pierwszych lat po zakończeniu Wielkiej Wojny nastąpił sprawdzian młodej państwowości polskiej. Sukcesem zwieńczone zostały wówczas działania dyplomatyczne (w styczniu i lutym 1920 r. po ratyfikacji traktatu wersalskiego do Polski przyłączono obszary Pomorza i Kujaw), wojskowe (po walkach o granice z sąsiadami, obejmujących m.in. powstanie wielkopolskie, trzy powstania śląskie z lat 1919–1921 i wojnę polsko-bolszewicką, trwającą od 1919 do 1921 r.) oraz ustrojowe (uchwalenie konstytucji marcowej w 1921 r.). Mieszkańcy Grudziądza na wolność czekali 148 lat. Przyłączenie miasta do Polski mogło mieć miejsce dopiero po ratyfikacji traktatu wersalskiego przez Niemcy. Nastąpiło to na początku stycznia 1920 r. Wkrótce władza cywilna i wojska polskie zaczęły przejmować zwierzchność na Pomorzu i Kujawach Zachodnich. Do najważniejszego wydarzenia we współczesnej historii Grudziądza doszło 23 stycznia 1920 r., gdy Wojsko Polskie pod dowództwem gen. Stanisława Pruszyńskiego przejęło władzę administracyjną i wojskową w mieście.

Pomnik upamiętniający 75. rocznicę powrotu Grudziądza do macierzy (u zbiegu ulic Małomłyńskiej i Marszałka Ferdynanda Focha)

6 Naczelnik

Józef Piłsudski (1867–1935), działacz Polskiej Partii Socjalistycznej, państwowiec i niepodległościowiec, twórca legionów, marszałek, wódz naczelny, naczelnik państwa, premier i współtwórca II Rzeczypospolitej. Wychowywał się w rodzinie o tradycjach patriotycznych. W 1886 r. został aresztowany przez policję carską pod zarzutem spisku na życie cara i zesłany na pięć lat do wschodniej Syberii. Po powrocie zaangażował się w nielegalną niepodległościową działalność w Polskiej Partii Socjalistycznej. Ponownie aresztowany przez Rosjan, w 1901 r. zbiegł ze szpitala w Petersburgu, stając się jedną z najbardziej znanych postaci polskiej lewicy niepodległościowej. Na początku I wojny światowej objął dowództwo nad I Brygadą Legionów. Po wywołanym przez niego tzw. kryzysie przysięgowym został aresztowany i internowany w Magdeburgu. Gdy powrócił z Niemiec w listopadzie 1918 r. przekazano mu władzę, aby zjednoczyć odradzające się państwo polskie. Stał się ojcem zwycięstwa w sierpniu 1920 r. podczas Bitwy Warszawskiej. Był inicjatorem przewrotu majowego w 1926 r., który rozpoczął rządy sanacji w Polsce. Po odzyskaniu niepodległości na Pomorzu i Kujawach, odwiedził region. 7 czerwca 1921 r. przypłynął statkiem z Bydgoszczy do Grudziądza, gdzie z radością został przyjęty przez mieszkańców. Pomnik upamiętniający Józefa Piłsudskiego odsłonięto w mieście w 2005 r.

Pomnik Józefa Piłsudskiego (Plac Niepodległości)

7 „Przedwojenna stolica”

W okresie międzywojennym Grudziądz był stolicą polskiej kawalerii. To w murach Centrum Wyszkolenia Kawalerii (nazwa nadana w 1928 r.) kształtował się duch korpusu przedwojennych polskich ułanów, którzy po odzyskaniu niepodległości mieli stworzyć monolit składający się z trzech wcześniej odrębnych armii zaborców – carskiej, pruskiej i austro-węgierskiej – oraz wykształcić nowe kadry. W skład CWKaw. wchodziły Szkoły: Podchorążych Kawalerii, Podchorążych Rezerwy Kawalerii, Doskonalenia Oficerów i Podoficerów oraz Szkoła Jazdy i Grupa Sportu Konnego. Od 15 sierpnia 1920 r., czyli od momentu założenia placówki, do wybuchu wojny w Grudziądzu skupiło się niemal całe polskie szkolnictwo kawaleryjskie. Przez okres funkcjonowania centrum zarządzało nim czterech komendantów: gen. Stefan de Castenedolo-Kasprzycki (1920–1927), płk Zygmunt Podhorski (1927–1935), płk Józef Smoleński (1935–1938) i płk Tadeusz Komorowski (1938–1939). Szkoła miała też własną żurawiejkę (przyśpiewkę):

Świeci jak na niebie gwiazdy, Podchorążych Szwadron Jazdy.
Lance do boju, szable w dłoń, Bolszewika goń, goń, goń!

Uroczyste odsłonięcie pomnika ułana z dziewczyną w Grudziądzu nastąpiło w sierpniu 2008 r.

Pomnik „Ułan i Dziewczyna” (ul. Spichrzowa 48)

8 Terror niemiecki

Od pierwszego dnia września 1939 r. Grudziądz znalazł się w strefie działań wojsk niemieckich. 3 września, po wcześniejszych walkach obronnych, z miasta wycofały się wojska polskie, następnego dnia wkroczyły do niego oddziały Wehrmachtu. Dla mieszkańców rozpoczął się okres okupacji, a Grudziądz został wkrótce wcielony do III Rzeszy. W kilka dni po zajęciu miasta pojawiły się w nim grupy operacyjne Einsatzkommando, które odpowiadały za pierwsze aresztowania i mordy. W kolejnych miesiącach 1939 r. zbrodni dokonywali miejscowi Niemcy z organizacji Selbstschutz Westpreussen. Masowe egzekucje naziści w Grudziądzu rozpoczęli w drugiej połowie października. Duży wpływ na taki przebieg działań miało przemówienie wygłoszone w mieście przez gauleitera Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie Alberta Forstera, który zachęcał do masowych mordów na Polakach. Stwierdził, że „na ulicach tego miasta nie widać jeszcze polskiej krwi, mimo morderstw popełnionych na Niemcach". Jednym z najtragiczniejszych wydarzeń było rozstrzelanie w dniu 29 października dziesięciu Polaków, którzy zostali oskarżeni o rozlepianie plakatów o treści antyniemieckiej. Była to pierwsza i jedyna w Grudziądzu egzekucja przy wymuszonym udziale mieszkańców miasta. Tego samego dnia zamordowano kilkudziesięciu Polaków w Księżych Górach. Za zbrodnią stało również Gestapo. Działania niemieckie w Grudziądzu z pierwszych miesięcy wojny były częścią zorganizowanej eksterminacji określanej zbrodnią pomorską 1939.

Tablica w miejscu egzekucji zakładników w Grudziądzu (ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 20)

9 Zbrodnia pomorska 1939

Po napaści III Rzeszy na Polskę 1 września 1939 r. okupant niemiecki przystąpił do akcji „odpolszczania" ziem polskich (Entpolonisierung). Od początku okupacja miała cechy ludobójcze. Niemcy rozpoczęli masową eksterminację miejscowej ludności przede wszystkim na terenach bezpośrednio włączonych do Rzeszy, nie oszczędzając kobiet i dzieci. Ich ofiarą padła również lokalna społeczność żydowska. Zmierzając do pacyfikacji i wynarodowienia Polaków, okupanci w pierwszej kolejności skierowali swą agresję wobec inteligencji polskiej. Zabijano polskich patriotów, czynnie zaangażowanych w odzyskiwanie przez Polskę niepodległości po okresie zaborów i utrwalanie polskości na Pomorzu. Mordowano także robotników i rolników oraz rozstrzeliwano osoby chore psychicznie. Zbrodnia dokonana przez Niemców jesienią 1939 r. na terenie przedwojennego województwa pomorskiego (z siedzibą w Toruniu) była największą niemiecką akcją eksterminacyjną w pierwszych miesiącach okupacji Polski. W piaskowniach, lasach i dołach śmierci w ponad 400 pomorskich miejscowościach zamordowano od 20 do 30 tys. osób. Głównymi sprawcami ludobójstwa były niemieckie grupy operacyjne Policji i Służby Bezpieczeństwa (Einsatzgruppen) oraz członkowie organizacji Selbstschutz Westpreussen, w skład której wchodzili miejscowi Niemcy – przedwojenni sąsiedzi Polaków. Działali oni pod nadzorem SS. Pełna liczba ofiar zbrodni pomorskiej 1939 jest niemożliwa do ustalenia. W 1944 r., w ramach „akcji 1005", Niemcy wrócili do wielu miejsc kaźni z 1939 r., wydobyli i spalili szczątki pomordowanych wtedy Polaków. Do dziś wiele ofiar pozostaje anonimowych. Większość sprawców uniknęła odpowiedzialności karnej.

Skwer Polaków poszkodowanych przez III Rzeszę (ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 20)

10 Konspiracja na Pomorzu

Od początku II wojny światowej na Pomorzu z inicjatywy „odgórnej" rozwijały się struktury konspiracyjne. Dużą rolę w organizacji Służby Zwycięstwu Polski (SZP) i Związku Walki Zbrojnej (ZWZ) odgrywali przedstawiciele endecji (Narodowej Demokracji). W okresie od 1939 do 1940 r. siatka konspiracyjna pionu wojskowego Polskiego Państwa Podziemnego została rozbudowana, ale ciągłe aresztowania przyczyniały się do ograniczenia jej działań. W swoich wspomnieniach gen. Tadeusz Komorowski podkreślał, iż „na ziemiach wcielonych do Rzeszy ruch podziemny natrafiał na największe trudności i przeszkody". Wysyłani tam dowódcy zazwyczaj po krótkim czasie zostawali wytropieni, aresztowani i zamordowani. Znaczącą rolę na Pomorzu odgrywała działalność wywiadowcza. W ramach Armii Krajowej funkcjonował wywiad okręgu pomorskiego. Do największych sukcesów konspiratorów z Pomorza zalicza się zdobycie informacji o niemieckich badaniach nad bronią rakietową na wyspie Uznam. Osobą odpowiedzialną za rozwój ZWZ na terenie Inspektoratu Rejonowego Grudziądz był por. Zygmunt Koźlikowski. Do jego najważniejszych zadań od lata 1940 r. należało przeprowadzenie akcji scaleniowej w celu podporządkowania ZWZ mniejszych grup, a także zorganizowanie terenowych struktur konspiracyjnych. Por. Koźlikowski został aresztowany przez Gestapo w lutym 1941 r. Po ciężkich przesłuchaniach wysłano go do obozu koncentracyjnego w Mauthausen, gdzie został zamordowany rok później. Tablicę upamiętniającą jego postać po raz pierwszy odsłonięto w 1993 r., po jej kradzieży wykonano duplikat w 2018 r.

Tablica pamiątkowa grudziądzkiego Inspektora SZP-ZWZ por. Zygmunta Koźlikowskiego
(ul. Marszałka Ferdynanda Focha 14)

11 „Rota”

Podczas II wojny światowej oprócz „odgórnych” inicjatyw konspiracyjnych, wychodzących od władz wojskowych, były też podejmowane działania „oddolne”. Ich inicjatorami i uczestnikami stali się studenci, lekarze, robotnicy, czy też młodzież szkolna. To właśnie oni od stycznia 1940 r. rozpoczęli działalność konspiracyjną w Grudziądzu. Inicjatorem podjęcia oporu wobec okupanta był 19-letni student inżynierii Tadeusz Kaube. W szeregach jego grupy działało ok. 50 osób. Organizacja funkcjonowała przez pięć miesięcy, aż do momentu rozbicia jej przez Gestapo. Jej nazwa – „Rota” – nawiązywała do tytułu utworu Marii Konopnickiej, który kojarzy się jednoznacznie z czasem walk z germanizacją. Nadrzędnym celem działalności organizacji było dążenie do odzyskania niepodległości przez Polskę. Konspiratorzy planowali działania propagandowe, legalizacyjne, dywersyjno-sabotażowe, a także zbierali informacje na temat najgroźniejszych Niemców oraz ich współpracowników. Do rozbicia grupy przez okupanta przyczynił się konfident. 49 członków „Roty” było sądzonych w Grudziądzu przez berliński sąd podczas sesji wyjazdowej. We wrześniu 1941 r. Sąd Wojenny Rzeszy skazał czterech członków organizacji na karę śmierci przez zgilotynowanie. Na Tadeuszu Kaube, Michale Kwiatkowskim i Marku Staśkiewiczu wyrok wykonano w Poznaniu. Jan Cybulski prawdopodobnie został stracony wcześniej. Pozostali oskarżeni otrzymali wyroki od roku do 15 lat więzienia. Trzy osoby zostały uniewinnione, a później osadzone w obozie koncentracyjnym Stutthoff. W 1997 r. w celu upamiętnienia „Roty” i jej zamordowanych bohaterów w Grudziądzu odsłonięto pomnik.

Pomnik w hołdzie twórcom Roty grudziądzkiej (róg ulic Małogroblowej i Adama Mickiewicza)

12 Szare Szeregi

Zanim umilkły ostatnie strzały wojny obronnej, 27 września 1939 r. w Warszawie władze naczelne Związku Harcerstwa Polskiego podjęły decyzję o przejściu do konspiracji. Nowo powstałą organizację nazwano Szarymi Szeregami. Jako pierwsi nazwę tę przyjęli harcerze z Wielkopolski, a funkcjonowała ona do 1945 r. Szare Szeregi działały zarówno na terenach okupowanych przez Niemców, jak i Sowietów, zajmując się głównie aktywnością wychowawczą opartą na ideałach braterstwa, zgodnie z koncepcją „Dziś – jutro – pojutrze", sformułowaną przez Aleksandra Kamińskiego, autora *Kamieni na szaniec*. Szare Szeregi miały stanowić wsparcie armii podziemnej, podejmując służbę sanitarną i łącznościową. Po akcji scaleniowej struktury harcerskie skupiały ok. 20 tys. osób. Od 1942 r. do formacji mogli przystąpić najmłodsi harcerze w wieku 12–15 lat, nazywani Zawiszakami. Harcerze w wieku 15–17 lat odbywali przygotowanie w Bojowych Szkołach, natomiast najstarsi, powyżej 18. roku życia, walczyli w Grupach Szturmowych, po wcześniejszym przeszkoleniu na tzw. kursach WD (Wielkiej Dywersji). Jedną z barwniejszych postaci z „pokolenia Kolumbów" był pochodzący z Grudziądza Tadeusz Maślonkowski. Przed wojną ukończył Gimnazjum Humanistyczne im. Jana III Sobieskiego, a po jej wybuchu zamieszkał w stolicy, został członkiem batalionu „Zośka" i wziął udział w Powstaniu Warszawskim. Zginął 8 sierpnia 1944 r. w pierwszych dniach walk powstańczych na Woli, podczas niesienia pomocy rannemu koledze z oddziału. Jego pomnik odsłonięto w mieście w 2006 r.

Pomnik Tadeusza Maślonkowskiego (u zbiegu ulic Marszałka Ferdynanda Focha i Tadeusza Maślonkowskiego)

13 Zbrodnia katyńska 1940

17 września 1939 r., zgodnie z układem zawartym przez Hitlera i Stalina, Armia Czerwona wkroczyła do Polski. Ponad 250 tys. polskich żołnierzy zostało wziętych do niewoli. Część z nich trafiła do trzech obozów internowania: w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie. 5 marca 1940 r. Józef Stalin zadecydował o ich zamordowaniu. Ok. 22 tys. przedstawicieli polskiej inteligencji zostało rozstrzelanych w Charkowie, Miednym i Katyniu na obszarze dawnego ZSRS. Ich rodziny deportowano do Kazachstanu. Polaków rozstrzeliwano także w Bykowni, na terenie dzisiejszej Ukrainy, i w Kuropatach na Białorusi. Na pytanie polskich władz emigracyjnych, co się stało z polskimi żołnierzami, Stalin odpowiedział: „Zwolniliśmy wszystkich". W Katyniu i innych miejscach zamordowano głównie oficerów Wojska Polskiego, wykładowców wyższych uczelni, lekarzy, nauczycieli, urzędników i studentów. Aż do 1989 r. władze sowieckie twierdziły, że mordu na polskich oficerach dokonali Niemcy. Do tej pory Polsce nie przekazano wszystkich tomów akt śledztwa rosyjskiego dotyczącego zbrodni. Śledztwo IPN, mające ustalić tożsamość każdego z rozstrzelanych Polaków, ciągle trwa. Polscy prokuratorzy kwalifikują zbrodnię katyńską jako zbrodnię ludobójstwa. W 2000 r. ksiądz Zdzisław Peszkowski odsłonił i poświęcił grudziądzki Pomnik Katyński.

Pomnik pomordowanych w Katyniu (ul. Adama Mickiewicza)

14 Zbrodnia wołyńska 1943

Terminem „zbrodnia wołyńska" określa się antypolską czystkę etniczną o charakterze ludobójstwa, przeprowadzoną przez nacjonalistów ukraińskich. Objęła nie tylko Wołyń, ale również województwa lwowskie, tarnopolskie i stanisławowskie – czyli Galicję Wschodnią, a także część województw graniczących z Wołyniem – Lubelszczyznę (od zachodu) i Polesie (od północy). Dlatego mówi się także o ludobójstwie wołyńsko-małopolskim. Sprawcami zbrodni były frakcja Organizacji Nacjonalistów Ukraińskich Stepana Bandery (OUN-B) oraz jej zbrojne ramię – Ukraińska Armia Powstańcza (UPA). W swoich dokumentach planową eksterminację ludności polskiej członkowie organizacji określali mianem „akcji antypolskiej". W celu zbudowania własnego państwa, w którym mogli mieszkać tylko Ukraińcy, jak głosił ich dekalog nacjonalisty, gotowi byli na popełnienie każdej zbrodni. Według różnych danych na Wołyniu i w Galicji Wschodniej w bardzo brutalny sposób zostało wtedy zamordowanych od 60 do nawet 135 tys. Polaków. Zaatakowano ponad 4 tys. polskich wsi. Prawie pół miliona Polaków zostało zmuszonych do ucieczki ze swoich domów. Warto jednak pamiętać, że część Ukraińców starała się pomóc polskiej ludności, za co również byli mordowani przez nacjonalistów. W celu upamiętnienia ofiar zbrodni wołyńskiej w 2017 r. w Grudziądzu odsłonięto pomnik.

Pomnik Zbrodni Wołyńskiej (w okolicy ulic Królewskiej i Adama Rapackiego)

15 Armia Krajowa

14 lutego 1942 r., z rozkazu Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego, Związek Walki Zbrojnej został przemianowany na Armię Krajową. Podziemna organizacja konspiracyjna stanowiła część Sił Zbrojnych RP. W 1944 r. liczyła ok. 350–400 tys. żołnierzy. W trakcie kilku lat swojego istnienia z organizacji kadrowej przekształciła się w organizację masową. Celem nadrzędnym Komendy Głównej AK było przeprowadzenie w odpowiednim momencie powstania powszechnego. Do 1943 r. walkę bieżącą (sabotażową i dywersyjną) z okupantem prowadziła organizacja „Wachlarz", a następnie Kierownictwo Dywersji – Kedyw. Pod koniec 1942 r. rozpoczęły działalność oddziały partyzanckie na Zamojszczyźnie, a latem 1943 r. m.in. na Wileńszczyźnie i w Kieleckiem. Największy wysiłek zbrojny AK stanowiła akcja „Burza", skierowana przeciwko Niemcom w końcowej fazie okupacji. Decyzję o jej rozpoczęciu podjął gen. Tadeusz Komorowski. Po aresztowaniu gen. Stefana Roweckiego, mianowano go Komendantem Głównym AK, a od 30 września 1944 r. został wyznaczony przez Prezydenta RP Władysława Raczkiewicza, Naczelnym Wodzem Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Jego losy w okresie międzywojennym związały się z Grudziądzem. Komorowski w 1922 r. odbył w Grudziądzu dziesięciomiesięczny kurs ekwitacji (nauki jazdy konnej), zaś w 1924 r. trenował w mieście przed igrzyskami olimpijskimi. W latach 1938–1939 został komendantem Centrum Wyszkolenia Kawalerii w Grudziądzu i prowadził ewakuację szkoły przed wybuchem wojny. Pomnik upamiętniający gen. Tadeusza Komorowskiego został uroczyście odsłonięty w 2007 r.

Obelisk Generała Tadeusza Bora-Komorowskiego (rondo Witolda Pileckiego)

16 „Żegota”

Po dojściu do władzy Adolfa Hitlera w Niemczech wprowadzono politykę prześladowań Żydów, która stanowiła część ideologii nazistowskiej. II wojna światowa i okupacja terenów podbitych przez III Rzeszę doprowadziła do odizolowania Żydów w gettach (zamkniętych dzielnicach miast), a następnie do „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”. Odpowiedzią na ludobójstwo na okupowanych ziemiach polskich była pomoc indywidualna współobywatelom, pomimo represji Niemców. Szacuje się, że liczba Polaków zaangażowanych w ratowanie Żydów wynosiła od 30 do 300 tys. Z inicjatywy Zofii Kossak-Szczuckiej i Wandy Krahelskiej-Filipowicz w grudniu 1942 r. została utworzona Rada Pomocy Żydom nosząca kryptonim „Żegota”. Była to jedyna w Europie organizacja państwowa, która pomagała Żydom w czasie II wojny światowej. Podlegała formalnie Delegaturze Rządu na Kraj. Do jej najważniejszych zadań należało niesienie pomocy Żydom, jako ofiarom niemieckich represji. Wsparcie było ukierunkowane na ratowanie ich od śmierci, przydzielanie im pomieszczeń, udzielanie zasiłków, itp. „Żegota” pomogła w ukryciu u polskich rodzin zastępczych ok. 1300 dzieci. Do jej współpracowników należała Irena Sendler, kierowniczka Referatu Dziecięcego i Władysław Bartoszewski, więzień obozu w Auschwitz, żołnierz Armii Krajowej oraz uczestnik Powstania Warszawskiego. Po wojnie – w 1963 r. – w imieniu Rady Pomocy Żydom Władysław Bartoszewski odebrał w Instytucie Pamięci Yad Vashem w Jerozolimie wyróżnienie *Sprawiedliwy wśród Narodów Świata*, a trzy lata później odznaczenie indywidualne. W 2020 r. w Grudziądzu uroczyście otwarto Skwer Wolności im. Władysława Bartoszewskiego.

Pomnik Władysława Bartoszewskiego (Skwer Wolności im. Władysława Bartoszewskiego)

17 Rotmistrz

Witold Pilecki (1901–1948), harcerz, bohater wojny polsko-bolszewickiej, żołnierz wojny obronnej 1939 r., działacz konspiracyjny Polskiego Państwa Podziemnego i Polskiego Podziemia Niepodległościowego. Od najmłodszych lat poświecił się służbie ojczyźnie. Walczył z Niemcami i z bolszewikami w Samoobronie Wileńskiej oraz w Bitwie Warszawskiej, brał też udział w „buncie Żeligowskiego". W międzywojniu był aktywnym działaczem społecznym, działającym na rzecz społeczności lokalnej. Po klęsce Polski w 1939 r. Pilecki wraz z Janem Włodarkiewiczem utworzył Tajną Armię Polską (TAP). W 1940 r. „na rozkaz gen. «Grota»" – jak twierdził Pilecki – trafił „do Oświęcimia, przez umyślne dostanie się w ręce niemieckie w czasie łapanki [...] w celu założenia organizacji konspiracyjnej". Pod zmienionym personaliami, jako Tomasz Serafiński, przebywał w Auschwitz od września 1940 r. do ucieczki w kwietniu 1943 r. Efektem pobytu w obozie koncentracyjnym były trzy tzw. raporty Pileckiego, w których opisał warunki tam panujące i działalność zakonspirowanego Związku Organizacji Wojskowej, który utworzył. W 1944 r. wstąpił w struktury organizacji „NIE". Brał udział w Powstaniu Warszawskim. Po kapitulacji trafił do niewoli, a po wyzwoleniu wstąpił do 2 Korpusu Polskiego. By dalej działać na rzecz niepodległości Polski wrócił do kraju rządzonego przez komunistów. Został aresztowany w 1947 r. i skazany na karę śmierci za „dopuszczenie się najcięższej zbrodni stanu i zdrady". Wyrok wykonano 25 maja 1948 r. W Grudziądzu Witold Pilecki odbywał od 1931 r. coroczne ćwiczenia rezerwy w Centrum Wyszkolenia Kawalerii.

Pomnik rotmistrza Witolda Pileckiego (przy alei 23 stycznia)

18 Żołnierze Wyklęci

Dla wielu Polaków koniec II wojny światowej nie oznaczał zakończenia walki o niepodległe państwo. Przywódcy trzech światowych mocarstw: Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Związku Sowieckiego uzgodnili, iż terytorium Polski znajdzie się w strefie wpływów ZSRS. Żołnierze Polskiego Państwa Podziemnego, którzy dotychczas bohatersko walczyli z okupantem niemieckim, zostali uznani przez komunistów za „bandytów" i „faszystów". Bez wsparcia Zachodu różne organizacje konspiracyjne – poakowskie, obozu narodowego i lokalne – podjęły trudną walkę o wolność ojczyzny. Aby powstrzymać dążenia niepodległościowe, polscy komuniści wraz z Sowietami tłumili terrorem opór przedstawicieli Polskiego Podziemia Niepodległościowego. Bohaterowie walki z Niemcami trafiali na wiele lat do więzień lub byli mordowani, a ich ciała wrzucano do bezimiennych dołów. Ostatni Żołnierz Wyklęty, sierż. Józef Franczak „Laluś", został zamordowany w 1963 r. Pomimo wieloletnich działań komunistów, podejmowanych w celu zatuszowania prawdy o Żołnierzach Wyklętych, pamięć o nich przetrwała. Instytut Pamięci Narodowej poszukuje szczątków bohaterów w celu ich zidentyfikowania i oddania im należytego hołdu. Miejscem, które związane było z tragiczną historią Żołnierzy Wyklętych jest teren obecnego Zakładu Karnego nr 1 w Grudziądzu. To w tym obiekcie, prowadzonym przez NKWD, komunistyczny aparat represji prześladował Polaków, którzy przymusowo zostali wpisani do trzeciej grupy niemieckiej listy narodowej, a także osoby, które miały być deportowane do ZSRS. Następnie, pod zarządem Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (UBP) prześladowano więźniów zaangażowanych w działalność w strukturach Armii Krajowej, Delegatury Sił Zbrojnych na Kraj oraz w Zrzeszeniu Wolność i Niezawisłość.

Tablica upamiętniająca Polaków walczących o naszą wolność i zamordowanych w murach grudziądzkiego Zakładu Karnego w czasach stalinizmu (ul. Generała Władysława Sikorskiego)

19 Kapelan

Zdzisław Jastrzębiec-Peszkowski (1918–2007), harcerz, żołnierz i kapłan, urodził się w Sanoku. W czasach szkolnych zaangażował się w działalność harcerską, która dała mu – jak sam twierdził – fundamenty do późniejszej pracy z młodzieżą. Podczas wojny obronnej w 1939 r. trafił do niewoli sowieckiej. Został osadzony w obozie specjalnym NKWD w Kozielsku, skąd jako podchorążego przewieziono go do obozu w Pawliszczew Borze, a następnie do Griazowca. Szczęśliwie udało mu się uniknąć losu oficerów zabitych w Katyniu wiosną 1940 r. Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej w 1941 r., wstąpił do tworzonej w ZSRS Armii Polskiej. Opuścił „nieludzką ziemię" w 1942 r., wraz z innymi Polakami został ewakuowany do Iranu. Pomimo otrzymania stopnia rotmistrza, nie wziął udziału w działaniach II Korpusu Polskiego we Włoszech. Miał inną ważną misję do wypełnienia – organizował działania wychowawczo-edukacyjne dla uratowanych z ZSRS dzieci i młodzieży. Po wojnie pozostał na emigracji i wstąpił do seminarium duchownego. W 1954 r. przyjął święcenia kapłańskie. Resztę życia poświęcił pracy duszpasterskiej, angażując się także w pracę naukową. Po 1956 r. ksiądz Peszkowski przyjeżdżał często do kraju, pozostając pod obserwacją Służby Bezpieczeństwa. Dopiero w wieku 71 lat, po upadku PRL, wrócił do ojczyzny. Zaangażował się w szerzenie prawdy o zbrodni katyńskiej, został kapelanem Rodzin Katyńskich i Pomordowanych na Wschodzie oraz Naczelnym Kapelanem ZHP. Peszkowski od września 1938 r. przez rok przebywał w Szkole Podchorążych w Grudziądzu. Został Honorowym Obywatelem miasta w 1994 r. W 2000 r. odsłonił i poświęcił grudziądzki Pomnik Katyński, obok którego w 2012 r. stanęło popiersie księdza Peszkowskiego.

Pomnik Księdza Zdzisława Peszkowskiego (ul. Adama Mickiewicza)

20 Honorowy obywatel

Czesław Szachnitowski (1914–2015) – wychowawca, modelarz, pilot, artysta, społecznik. Urodził się w Grudziądzu. W okresie międzywojennym ukończył Państwowe Seminarium Nauczycielskie. W latach trzydziestych rozpoczął długoletnią pracę w szkole. Przed wybuchem wojny był zatrudniony w Grucznie, Pruszczu Pomorskim i Dobrczu. Jak wielu mieszkańców Pomorza podczas II wojny światowej został wcielony do wojska niemieckiego. Wysłano go do Francji. Przedostawszy się na terytorium Anglii odbył roczny kurs w Szkole Podchorążych Broni Pancernej w Yorkshire. Po jego ukończeniu podjął służbę w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie. Po powrocie do kraju został nauczycielem w dzisiejszym II Liceum Ogólnokształcącym im. Króla Jana III Sobieskiego w Grudziądzu. Uczył rysunku i fizyki, prowadził działalność dydaktyczną nawet po przejściu na emeryturę w 1974 r. Podczas swojej długoletniej pracy wychowawczej dał się poznać jako pasjonat lotnictwa, już w 1931 r. odniósł sukces w zawodach modeli balonów na ogrzane powietrze. Odbył szkolenie szybowcowe, był prezesem szkolnego koła przyjaciół lotnictwa, a także aktywnym członkiem Aeroklubu Grudziądzkiego, który nawiązywał do wieloletniej tradycji lotniczej w mieście. Za swoją działalność otrzymał liczne odznaczenia. W 2005 r. przyznano mu tytuł Honorowego Obywatela Miasta Grudziądza, a w 2013 r. wyróżniono go Statuetką Dedala, nagrodą dla ludzi wybitnie zasłużonych dla lotnictwa. Dwa lata po jego śmierci, na ścianie domu, w którym się urodził odsłonięto tablicę pamiątkową.

Tablica upamiętniająca Czesława Szachnitowskiego (ul. Spichrzowa 55)

21 Papież Polak

Karol Wojtyła (1920–2005) urodził się w Wadowicach. Studiował polonistykę na Uniwersytecie Jagiellońskim. W czasie II wojny światowej pracował fizycznie w zakładach sodowych, kamieniołomie i oczyszczalni wody. Po wojnie rozpoczął pracę dydaktyczną na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i kierował diecezją krakowską. Uczestniczył w obradach II soboru watykańskiego. 16 października 1978 r. został wybrany na papieża. Zmienił wizerunek papiestwa – otwarty, aktywny, spontaniczny, często przebywał wśród ludzi młodych, odbył pielgrzymki do większości krajów świata. Bronił konserwatywnych zasad, uważał, że moralność jest po to, aby wymagać, a nie usprawiedliwiać. Jako głowa Kościoła katolickiego opowiedział się po stronie opozycjonistów walczących w Polsce o wolność i legalizację niezależnego związku zawodowego „Solidarność". Przyczynił się do obalenia komunizmu w Polsce i w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Był pierwszym papieżem w historii, który przekroczył próg synagogi i meczetu. W 1981 r. został ranny w zamachu terrorystycznym. Zmarł 2 kwietnia 2005 r. Dziewięć lat później został ogłoszony świętym. 16 października 2003 r. przyznano mu tytuł Honorowego Obywatela Grudziądza. Św. Jan Paweł II jest patronem województwa kujawsko-pomorskiego.

Tablica upamiętniająca Jana Pawła II (na bazylice pw. św. Mikołaja).

22 Wydarzenia czerwcowe

Wydarzenia z czerwca 1976 r. stanowią jedne z najważniejszych w powojennej historii Polski, które wpisują się w kalendarium „polskich miesięcy". Po zapowiedzi podwyżek cen, które obejmowały podstawowe artykuły spożywcze, 25 czerwca 97 zakładów pracy w całym kraju zastrajkowało. Robotnicy z Radomia, Ursusa i Płocka wyszli na ulice. W różnych formach sprzeciwu wobec działań władz uczestniczyło w sumie ok. 80 tys. osób. Do ogólnopolskich strajków dołączyli również robotnicy z Pomorskiej Odlewni i Emalierni w Grudziądzu. Był to jedyny zakład na obszarze województwa toruńskiego, który przeciwstawiał się w tym dniu kwestii „regulacji cen". W trwającym jeden dzień proteście uczestniczyło 350 osób. Do zakończenia strajku doszło po otrzymaniu informacji o cofnięciu przez komunistyczną władzę decyzji o podwyżkach. Wobec uczestników protestów w Grudziądzu zastosowano surowe represje, od dyscyplinarnych zwolnień z pracy poprzez nagany i upomnienia z wpisem do akt osobowych, a także pozbawienie dodatku rodzinnego, uprawnień wynikających z wysługi lat oraz połowy trzynastej pensji. Po wydarzeniach czerwcowych w mieście powstała grupa opozycjonistów, która od listopada 1977 r. nawiązała stałą współpracę z przedstawicielami Komitetem Obrony Robotników z Warszawy. W 2021 r. została odsłonięta tablica upamiętniająca bohaterów wydarzeń czerwcowych z 1976 r.

Tablica upamiętniająca wydarzenia 25 czerwca 1976 r. (skwer Solidarności)

23 „Solidarność”

W sierpniu 1980 r. z powodu pogarszającej się sytuacji gospodarczej i wyrzucenia z pracy Anny Walentynowicz w Stoczni Gdańskiej ogłoszono strajk. Od lipca do września strajkowało w PRL ok. 700 zakładów pracy. Był to początek ruchu społecznego, który objął całą Polskę. W sierpniu rozpoczęła się historia grudziądzkiej „Solidarności”. Na terenie województwa toruńskiego drugą fabryką, która podjęła strajk były Pomorskie Zakłady Urządzeń Okrętowych „Warma” z Grudziądza. Z terenów miasta do strajków przystąpiło w sumie sześć zakładów. Pod względem zaangażowania w walce o wolność Grudziądz był najbardziej aktywny w ówczesnym województwie toruńskim. We wrześniu 1980 r. odbyło się spotkanie delegacji grudziądzkich zakładów pracy, podczas którego wybrano prezydium. W następnym roku, podczas zaostrzającego się sporu pomiędzy „Solidarnością” a PRL, 31 sierpnia doszło do przemarszu protestacyjnego, a 22 października marszu głodowego. Ostatnie wydarzenie zgromadziło 9 tys. osób. Przed protestami rozwieszono plakaty z napisami „Efekt kartkowej sprzedaży – każdy coraz mniej waży”, czy „Powstańcie których dręczy głód!”. Podczas protestów mieszkańcy Grudziądza nieśli transparenty z hasłami: „Mieliśmy mieć drugą Polskę, mamy Trzeci Świat”, „Władza Ludu czy głodu”, „Czy socjalizm to synonim nędzy, głodu i brudu?”. W 2006 r. z udziałem prezydenta Lecha Kaczyńskiego i Anny Walentynowicz w Grudziądzu odsłonięto pomnik upamiętniający „Solidarność”.

Pomnik Solidarności (ul. Józefa Wybickiego)

24 Prezydent

Lech Kaczyński (1949–2010) – Prezydent Rzeczypospolitej Polski, działacz opozycji antykomunistycznej, prawnik. Wychowywał się w rodzinie o tradycjach patriotycznych. Ukończył prawo na Uniwersytecie Warszawskim, a pracę naukową kontynuował na Uniwersytecie Gdańskim, gdzie w latach 1996-1997 był profesorem nadzwyczajnym. Wcześniej, od 1977 r., prowadził działalność opozycyjną, był aktywny w Wolnych Związkach Zawodowych i NSZZ „Solidarność". W 1980 r. stał się współautorem części zapisów porozumień sierpniowych między komitetem strajkowym i PRL. Po wprowadzeniu stanu wojennego został internowany w Strzebielinku. Gdy go wypuszczono nadal aktywnie działał w podziemiu. Od lutego do kwietnia 1989 r. uczestniczył w obradach okrągłego stołu. Po przemianach ustrojowych rozpoczął działalność polityczną, był zwolennikiem lustracji i dekomunizacji w życiu publicznym. Na przełomie XX i XXI wieku zajmował wiele ważnych stanowisk, m.in. był senatorem, posłem, prezesem Najwyższej Izby Kontroli, ministrem sprawiedliwości, prezydentem Warszawy. W 2005 r. został wybrany na Prezydenta Rzeczpospolitej Polski. Zginął wraz z żoną Marią i całą delegacją w katastrofie pod Smoleńskiem, podczas lotu do Katynia na obchody 70. rocznicy dokonanej tam zbrodni. Popiersie Prezydenta Lecha Kaczyńskiego zostało odsłonięte w Grudziądzu w 2015 r.

Popiersie Lecha Kaczyńskiego (ul. Józefa Wybickiego 10)

Koncepcja i opracowanie gry:
dr Tomasz Ceran

Zdjecia miejsc pamięci:
Andrzej Goiński (UMWKP)

Autor tekstów:
Mirosław Sprenger

Korekta:
Anna Jasińska, Krzysztof Ciesielski

Projekt:
Piotr Wiejak

Druk:
Granna

Bydgoszcz-Toruń-Grudziądz 2022

Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego

KUJAWY POMORZE

Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu

Dofinansowano z budżetu Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Autorzy składają podziękowania za pomoc w przygotowaniu gry Urzędowi Miasta w Grudziądzu.

Gra składa się z:

› 48 ponumerowanych kart do gry z fotografiami miejsc pamięci (24 pary)

› 24 kart odpowiedzi z nazwami miejsc pamięci

› planszy (planu Grudziądza) z zaznaczonymi miejscami pamięci

› 24 żetonów premii

› klepsydry

› instrukcji z komentarzem historycznym

Poznaj miejsca pamięci narodowej w Grudziądzu związane z historią XX wieku!
Dowiedz się, jakie wydarzenia upamiętniają!
Odsłoń dwa identyczne obrazki, wybierz właściwą kartę odpowiedzi i wskaż miejsca pamięci narodowej na planie Grudziądza.
Zagraj w „memory klasyczne", „memory historyczne" lub „memory historyczno-topograficzne".

Zobacz historię w swoim najbliższym otoczeniu!

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ

www.ipn.gov.pl

KUJAWY POMORZE

Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu

www.kujawsko-pomorskie.pl